

Домбровська Л.М. Участь національних меншин в органах державної влади та місцевого самоврядування України кінця 80-х – 90-х рр. XX століття: історіографія / Л.М. Домбровська // Вісник Черкаського університету: серія історичні науки, 2014. Вип. №9 (302). – 149 с. (С. 22-27). Стаття Детальніше тут: <http://confpol.webnode.com.ua/naukova-robota/kotsurlm/>

УДК 323.15:930.1 (477) «1980/1990»

Домбровська Леся Михайлівна

Аспірант

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Г. Сковороди»

dombrovska_ne@ukr.net

**УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ 80-х - 90-х рр.
XX СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ**

У статті проаналізовано погляди провідних науковців України на проблему участі національних меншин у формуванні й функціонуванні органів державної влади та місцевого самоврядування України наприкінці 80-х – 90-х роках XX століття.

Ключові слова: національні меншини, громадські об'єднання, історіографія, громадсько-політична діяльність, нормативно-правові документи, вибори, Закон, Конституція України, депутат, політичні права.

В статье проанализированы взгляды ведущих ученых Украины на проблему участия в формировании и функционировании национальных меньшинств в органах государственной власти и местного самоуправления Украины в конце 80-х - 90-х годах XX века.

Ключевые слова: национальные меньшинства, общественные объединения, историография, общественно-политическая деятельность, нормативно-правовые документы, выборы, Закон, Конституция Украины, депутат, политические права.

This paper examines the views of leading scientists Ukraine on the issue of participation in the formation and functioning of national minorities in state and local government in Ukraine in the late 80's - 90's of the twentieth century.

Keywords: national minority associations, historiography, social and political activities, legal documents, election law, the Constitution of Ukraine, deputy political rights.

Етнополітичні процеси займають значне місце в системі українських наукових досліджень. Провідні науковці України присвятили цій проблемі значну кількість монографій, книг, наукових збірників, окремих публікацій. Водночас, дослідження участі представників національних меншин у вищих органах державної влади та місцевого самоврядування мають стислий зміст, обмежений характер та недостатньо висвітлені. Тому актуальним на сьогодні є історіографічний аналіз літератури з цієї проблеми.

Метою даного дослідження є всебічний аналіз наукових праць, які висвітлюють характер участі національних меншин України у процесах державотворення та функціонуванні вищих органів державної влади й місцевого самоврядування.

Після остаточного утвердження командно-адміністративної системи в СРСР, будь-яка заява чи згадка про національні проблеми слугували приводом для звинувачень у буржуазному націоналізмі і жорстко переслідувалися [2, с. 19]. Лише після здобуття Україною незалежності науковці почали відкрито аналізувати діяльність громадських об'єднань та організацій національних меншин, як повноцінних суб'єктів вищих органів державної влади та місцевого самоврядування.

Переважно, діяльність об'єднань та організацій національних меншин має національно-культурний, релігійний або політичний характер. Саме політична складова діяльності національних меншин є найменш дослідженою та найбільш суперечливою. Зокрема, В. Лемак, аналізуючи Закон «Про національні меншини» у дослідженні «Національні меншини в межах демократичного правопорядку: досвід України» наводить низку суперечливих моментів саме стосовно політичної участі національних меншин [9, с. 25]. Основні недоліки Закону, на думку автора, присутні у ст. 9, 13 і 14, які безпосередньо впливають на реалізацію політичних прав національних меншин. В. Лемак наголошує, що ст. 9, яка гарантує національним меншинам право на рівних засадах обиратися та

призначатися на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, проголошує такі принципи здійснення прав для усіх громадян України [9, с. 25]. Головна проблема, на думку автора, полягає у реалізації цих прав саме національними меншинами. Навіть ст. 13 Закону, в якій сказано, що громадянам, які належать до національних меншин належить право вільного вибору обсягу та форм здійснення прав, що надаються їм законодавством (особисто, через державні органи, організації, об'єднання), не в змозі вирішити проблеми. В. Лемак, не вбачає у 13 ст. жодних привілеїв. Адже у такий спосіб здійснюють свої права усі громадяни України, а не тільки національні меншини [9, с. 25-26].

Більше того, на думку В. Лемака друга частина ст. 14 Закону «Про національні меншини» принципово не виконується. В ній, зокрема вказано, що національні громадські об'єднання мають право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади відповідно до Конституції України та Законів «Про вибори народних депутатів України і депутатів місцевих Рад народних депутатів» [9, с. 27]. Проте, В. Лемак підкреслює, що виборчі закони України не лише не регламентують порядок такого висування кандидатів, вони не передбачають такого права для «національних громадських об'єднань» взагалі. Навіть на рівні місцевих виборів [9, с. 28].

Про перешкоди на шляху задоволення та реалізації політичних прав національних меншин вказує і Ю. Бисага. У публікації «Законодавче забезпечення прав національних меншин України: окремі аспекти» автор наголошує, що саме в Конституції України права національних меншин країни обмежуються закріпленням лише культурних прав (ст. 11) [4, с. 34]. Аналізуючи закон «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року Ю. Бисага приходить до думки, що поза увагою Закону залишилися такі важливі елементи, як принцип організації та діяльності національних меншин України, їх обов'язки та функції [4, с. 35].

На суперечливість деяких нормативно-правових документів, що забезпечують права національних меншин вказує й С. Асланов. У статті «Деякі аспекти дослідження державної етнонаціональної політики в Україні» автор

відмічає, що у Конституції України права національних меншин обмежується закріпленням лише освітньо-культурних та мовних прав. І хоча окремими нормами і положеннями політико-правових актів України запроваджено майже увесь спектр прав національних меншин, до цих пір не знайдено механізмів їх практичної реалізації, а інші норми й положення принципово не виконуються, або ж виконуються частково [3, с. 131]. Також, не розроблено загальнодержавної концепції етнонаціональної політики, яка б задовольняла й політичні права національних меншин [3, с. 131].

Питання забезпечення політичних прав національних меншин дійсно гостре. Проте, автори приділяють недостатньо уваги тому, що розпад СРСР спричинив низку катаклізмів як в УРСР, так й інших республіках, які тимчасово відтермінували забезпечення таких прав. Зокрема, в УРСР на кінець 80-х років XX століття гостро стояла проблема федералізації республіки, яку у свою чергу підтримували і низка національних меншин (росіяни на Півдні і Сході, угорці, русини на Закарпатті, поляки та інші в Галичині), тому розширення політичних прав меншин було дещо недоречним. З іншого боку, новостворені республіки були фінансово неспроможні забезпечити широкий спектр прав меншин, оскільки не мали власних золотовалютних резервів, для налагодження фінансово-економічної системи, адже РФ проголосивши себе спадкоємицею СРСР залишила за собою право розпоряджатися золотим фондом.

Ю. Остапець та І. Скиба апелюючи до забезпечення прав угорської національної меншини в Україні, розглядають Декларацію про принципи співробітництва по забезпеченню прав національних меншин в Україні та Угорщині. На їх думку, важливим пунктом цього документа є зобов'язання обох держав створити для національних меншин особливий статус, який забезпечував би їм ефективну участь у державних справах [11, с. 52]. Чільну увагу автори приділяють саме громадським національно-культурним об'єднанням та організаціям. Зокрема, вони наголошують на тому, що національно-культурні товариства – це громадські організації, які мають право висувати кандидатів у депутати на виборах органів державної влади [11, с. 57].

В результаті чого, громадські організації автоматично набувають політизованого забарвлення.

Ю. Остапець та І. Скиба у дослідженні «Угорська меншина Закарпаття: суспільно-політичний та культурний розвиток» більш детально розглядають питання політичної діяльності угорської меншини. Дослідники, не вбачають глибокої дискримінації угорців на здійснення таких прав. Зокрема, вони вказують на те, що угорці активно беруть участь у виборах до Верховної Ради України та місцевих органів влади. Така ситуація, на думку авторів, зумовлена компактністю проживання угорців, що робить їх вагомим політичним силою на виборах [11, с. 58].

Про активну політичну діяльність угорців свідчить і той факт, що у 1994 році угорці від Берегівського виборчого округу обрали народним депутатом України М. Товта. На парламентських виборах 1998 р. Центральною Виборчою комісією (ЦВК) був утворений 72 виборчий округ з центром у м. Берегове, більшість виборців якого є угорці. Крім того, до виборчих бюлетенів на вибори до Верховної Ради було внесено 16 кандидатів від угорців. Серед яких, головними претендентами на депутатський мандат були М. Ковач та М. Товт. В результаті перемогу отримав М. Ковач набравши 35170 голосів виборців (29,27%) [11, с. 58-59].

Ю. Остапець та І. Скиба наголошують, що українське законодавство яке декларує рівність прав та недопущення будь-якої дискримінації, не відповідає реаліям. Вони вважають, що існує ряд проблем з приводу задоволення та реалізації прав громадян на політичну діяльність, зокрема тих, що виражають етнонаціональні інтереси [11, с. 60]. Так, у Законах про вибори та політичні партії України немає жодних привілеїв для представників національних меншин. А в Законі України «Про політичні партії» чітко прописано, що політичні партії в Україні можуть створюватись і діяти лише з Всеукраїнським статусом. На думку авторів, саме ця норма Закону практично унеможливорює створення політичних партій, які могли б захищати інтереси тієї чи іншої національної меншини. Тому, отримати депутатські мандати представники національних меншин можуть лише перемігши в мажоритарних округах або

пройшовши до органів місцевої влади у списках якоїсь політичної партії [11, с. 60].

Особливе місце в сучасних наукових дослідженнях відводиться саме проблемі громадсько-політичної діяльності національних меншин. Зокрема, Говрат М. та Навроцька Є. розглядають політико-правовий статус ромів на Закарпатті. У публікації «Законодавче регулювання захисту прав ромів України: аналіз оцінки» вони відмічають [5, с. 136], що в Україні не створено жодних державних ініціатив, що забезпечували б участь національних меншин у процесах державотворення і прийнятті державних рішень. Суперечливість дослідники вбачають і п. 2 ст. 5 Закону України «Про національні меншини в Україні», де вказано, що Верховна Рада має заснувати «Комітет національних меншин», а місцеві громади можуть створювати філії цього комітету. Говрат М. та Навроцька Є. вважають, що немає гарантій стосовно того, чи належатимуть члени цих комітетів до громад національних меншин [5, с. 145]. Проте, існує можливість створення за рішенням муніципальної влади «дорадчих рад» на місцевому рівні. На їх думку, такий орган, що складатиметься з представників національних меншин, має бути створений і на центральному рівні влади [5, с. 145-146]. Можна стверджувати, що представників національних меншин, після проголошення незалежності України почало більше турбувати саме їх представництво та діяльність у вищих органах влади, а не на місцевому рівні. Участь національних меншин в діяльності місцевих органів була перспективною лише в кінці 80-х – на початку 90-х рр. XX століття. Наприклад, румуни в Чернівецькій області, які становлять 10 % від загальної кількості населення заявляли, що до 1990 року не мали жодних перспектив на участь у органах влади навіть на місцевому рівні. Проте, з початком суверенізаційних процесів на території УРСР з'явилась пропорційність представників різних національних груп в місцевих Радах народних депутатів [12, Арк. 42]. Автори публікацій, переважно піднімають питання виборів та отримання національними меншинами місць у парламенті, можливості створення ними партій Всеукраїнського значення для впливу на загальнодержавні рішення. Водночас, історичний досвід свідчить, що участь окремих представників

національних меншин у Верховній Раді може спричинити конфлікт у середовищі національних меншин. Оскільки, переважно задовольняються інтереси тієї меншини, представник якої є в Парламенті, що у свою чергу викликає низку обурення серед інших груп національних меншин. Яскравим прикладом цього, на сьогодні, є прийняття нового Закону про мови в Україні 2012 року (задовольнив лише інтереси російської меншини), який викликав хвилю обурень серед інших національних меншин.

Участь у громадсько-політичній діяльності русинів розглядав Є. Жупан. У дослідженні «Проблемні питання русинської спільноти в Україні», автор вказує що, до участі в політичних процесах України, русинів спонукала потреба визнання їх національності та утворення русинського автономного краю. У зв'язку з цим, після проголошення незалежності України, русини активно брали участь у Всеукраїнському та місцевому референдумах. На місцевому референдумі 1991 року за «Спеціальну самоврядну територію Закарпаття, як суб'єкта у складі незалежної України, який не входить в інші адміністративно-територіальні утворення» висловилося 78 % русинів. І хоча обласна Рада затвердила рішення обласного референдуму, центральні органи влади цьому питанню належної уваги не надали [6, с. 164]. Тому, русинська спільнота час від часу активізовує свою діяльність саме з питань національної самоідентифікації та їх визнання на державному рівні, яка набирає радикальних форм [6, с. 165, 167]. Як відзначає, Жупан Є. пізніше вищевказані проблеми доповнились перерозподілом повноважень між центром і регіонами, зокрема, в економіці [6, с. 169].

Передумови національного руху русинів розглядала у своєму дослідженні «Проблеми правового становища русинів у Закарпатті» Н. Кічера. Авторка погоджується з тим, що частина представників русинської інтелігенції прагнула до утворення «спеціальної самоуправної адміністративної території» та офіційного закріплення своєї національності. Серед основних причин політичної діяльності русинів Кічера Н. називає політичні амбіції, владні ресурси та важелі впливу, до яких завжди прагнуло людство [7, с. 176]. З останньою тезою погоджується і Є. Жупан. Він наголошує, що у парламенті

немає жодного представника від національних меншин, який би захищав інтереси русинів, а керівники області та районів у своїх офіційних програмах навіть не згадують про русинську спільноту краю [6, с. 169]. З такою позицією можна погодитись, проте не ватро забувати, що окрім вище згаданих проблем існувала економічна криза, що виникла після розпаду СРСР. Крім того, Москва не бажала миритись із крахом СРСР і втратою ласого шматка УРСР, тому намагались, зокрема і через різні організації національних меншин (росіян, русинів) дестабілізувати ситуацію спочатку в УРСР, а потім і в незалежній Україні. Як відзначають М. Тиводар та В. Піпаш комуністи втрачаючи владу та прагнучи попередити розпад СРСР, створювали контрольовані ними організації, в результаті чого політичне русинство стало головним інструментом боротьби в руках ЦК КПРС проти українського національно-визвольного руху наприкінці 80-х років XX ст. [7, с. 172].

Реалізувати свої права національні меншини покликані через власні громадські організації та партії. Проте, для участі у діяльності вищих органів державної влади, національним меншинам необхідно створювати партії Всеукраїнського масштабу. Цього фактично не можливо зробити через розпорошеність проживання національних меншин в різних регіонах країни. Навіть у місцях їх компактного проживання, це зробити важко. Хіба, що вони можуть створити єдину Всеукраїнську партію, до якої увійдуть представники усіх національних меншин з різних регіонів країни й різних національностей, а не якоїсь однієї.

У зв'язку з неможливістю створення Всеукраїнської масштабної партії, задоволення політичних прав національних меншин України здійснюється переважно через громадські організації і лише на регіональному або місцевому рівні. Це питання у своєму дослідженні «Особливості громадської діяльності національних меншин як прояв інституціоналізації етнополітичних відносин» розглядала В. Андріяш. Авторка переконана, що вітчизняне законодавство навіть не сприяє активному створенню та діяльності громадських організацій, асоціацій або політичних партій національних меншин, оскільки на законодавчому рівні не закріплює за ними окремого поняття та змісту,

об'єднуючи їх в одну категорію. Лише характер їх діяльності, у правовому відношенні регулюється різними законами. Залежно від рівня активності громадської діяльності національних меншин такі структури можуть бути лише для захисту культурних, етнічних або релігійних інтересів певної спільноти. Однак у процесі своєї діяльності вони значно політизуються [1, с. 82].

Прояви політизації громадських організацій національних меншин аналізує Г. Луцишин. У публікації «Національні меншини та політичний процес в Україні» дослідниця доводить, що до участі в політичному житті країни національних меншин спонукає політична та економічна нестабільність України. Водночас, формування багатопартійності після розпаду СРСР дало змогу різним політичним партіям і силам утворити з певних груп національних меншин власний виборчий електорат, спекулюючи їх спільними проблемами. На думку Г. Луцишин, ще однією яскравою відмінністю між діяльністю національних меншин кінця XX ст. та початку XXI століття є саме їх масова політизація, яка досить часто виливається у чіткі вимоги щодо пропорційного розподілу влади між представниками усіх національностей, які проживають в державі [10]. Можемо стверджувати, що проблема розподілу влади турбувала як українців, так і представників національних меншин вже з кінця 80-х рр. XX століття. Зокрема, анкети учасників Установчого з'їзду (як українців так і національних меншин) Народного Руху України за Перебудову, що проходив у вересні 1989 року показують, що поряд з іншими причинами вступу до лав Руху переважали саме політичні та економічні мотиви. Переважна більшість учасників, серед яких були і національні меншини турбувало саме вирішення економічних проблем в республіці, боротьба за представництво в місцевих і республіканських органах влади, боротьба за права усіх представників націй, що мешкають в республіці, розвиток мов [13, Арк. 39]. та здійснення громадського контролю за прийняттям та виконанням можновладцями важливих для народу рішень [13, Арк. 42].

Про активну політичну діяльність національних меншин саме наприкінці 80- поч. 90-х рр. XX століття зазначає й К. Левчук. У монографії «Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.)» автор підкреслює,

що вже на Першому Всеукраїнському міжнародному Конгресі, де були представлені делегати від 150 національно-культурних товариств, у кінцевому варіанті резолюції Конгресу делегати записали низку власних пропозицій. Серед яких, право представників національних громад брати участь у діяльності органів державної влади всіх рівнів; розробляти засади пільгового оподаткування господарської діяльності організацій національних меншин і пільгової оренди приміщень для них; підготовлювати і ухвалювати законопроекти «Про реабілітацію репресованих народів» та «Про національні меншини» [8, с. 262-263].

Отже, історіографічний аналіз наукових досліджень з питань громадсько-політичної діяльності національних меншин дає змогу дійти наступних висновків:

1) У вітчизняній науковій літературі не має комплексних досліджень з питань громадсько-політичної діяльності національних меншин. Про це свідчить наявність поодиноких публікацій та окремих підрозділів монографій, книг та дисертацій з цієї проблеми;

2) Політична діяльність представників національних меншин, права яких підкріплені спеціальними двосторонніми угодами, є більш ефективною. Такі угоди створюють можливість різнобічного розвитку національної меншини, оскільки мають змогу підтримувати свої меншини в інших державах фінансово. Зокрема, РФ активно підтримує діяльність росіян в Україні фінансово й матеріально, Ізраїль – євреїв, Польща – поляків, Угорщина – угорців тощо;

3) З кінця 80-х – початку 90-х рр. XX століття на території України було створено демократичні умови, що забезпечили права національних меншин на політичну діяльність на достатньо високому рівні. Відповідно до міжнародних вимог було прийнято основні нормативно-правові документи. Проте, як бачимо, доступ національних меншин до владних інститутів спричинив хвилю сепаратистських настроїв, як на Півдні і Сході, так і на Заході республіки Ці тенденції палко підтримувала, зокрема Москва. Поряд з цим, представники національних меншин неоднозначно сприйняли вихід України з СРСР, зокрема частина росіян виступила проти суверенізації, що у свою чергу, загрожувало

цілісності країни. Тому, безпосередня участь національних меншин в у політичних процесах неоднозначно вплинула б на хід подій;

4) Ще однією проблемою, що мала вплив на недостатнє забезпечення політичних прав національних меншин на початковому етапі їх громадсько-політичної діяльності, була відсутність чіткої системи державних інститутів, які б могли контролювати їх діяльність. Одночасно, в умовах тяжкої фінансово-економічної кризи існувала нагальна потреба у розселенні та соціально-економічному забезпеченні кримськотатарських репатріантів, які масово повертались на історичну батьківщину в Крим. Крім того, більшість представників національних меншин, за допомогою широких прав на політичну діяльність прагнули забезпечити лише власні економічні та бізнесові інтереси, а не інтереси своєї громади.

Тому, без чітко вираженої державної програми етнонаціональної політики було не можливо забезпечити широкі права національних меншин на участь у державних органах влади та місцевого самоврядування. Водночас, політичні сили, які перебували при владі були не зацікавлені у піднесенні ролі національних меншин у політичній сфері, які б збільшували свій вплив на хід державної політики та розширювали б спектр своїх інтересів і вимог.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андріяш В. І. Особливості громадської діяльності національних меншин як прояв інституціоналізації етнополітичних відносин / В. І. Андріяш // Наукові праці. Державне управління, Вип. 202. Том 214 – К., 2013. – С. 79-83.
2. Антонюк О. В. Етнополітика в Україні: історія та сучасний стан // [Електронний ресурс] / О. В. Антонюк. – Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/1999/4/2.pdf> 18.02.2014. С 15-28.
3. Асланов С. А. Деякі аспекти дослідження державної етнонаціональної політики в Україні / С. А. Асланов // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 129-135.

4. Бисага Ю. М. Законодавче забезпечення прав національних меншин України: окремі аспекти / Ю. М. Бисага // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 33-38.
5. Говрат М. В. та ін. Деякі аспекти дослідження державної етнонаціональної політики в Україні / М. В. Говрат, Є. М. Навроцька // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 136-146.
6. Жупан Є. Є Проблеми питання русинської спільноти в Україні / Є. Є. Жупан // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 163-170.
7. Кічера Н. В. Проблеми правового становища русинів у Закарпатті / Н. В. Кічера // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 171-183.
8. Левчук К. І. Громадські організації України: створення та діяльність (1985-1996 рр.) / К. І. Левчук / Монографія. – Вінниця: Едельвейс і К, 2009. – 320 с.
9. Лемак В. В. Національні меншини в межах демократичного правопорядку: досвід України / В. В. Лемак // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах поліетнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 21-32.
10. Луцишин Г. І. Національні меншини та політичний процес в Україні // [Електронний ресурс] / Г. І. Луцишин. Режим доступу: <http://www.westukr.itgo.com/Lucyshyn.html> (31.01.2014).
11. Остапець Ю. О. та ін. Угорська меншина Закарпаття: суспільно-політичний та культурний розвиток / Ю. О. Остапець, І. І. Скиба // Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в Умовах полі етнічного регіону: аналіз оцінки. – Ужгород: Ліра, 2012. – С. 51-68.

12. ЦДАГО, Ф.1, Опис. № 32, Справа. 2770 / «Про деякі аспекти роботи з румунським населенням у Чернівецькій області». – 05.02.1990 р. – Арк. 42-49.
13. ЦДАГО, Фонд. 270, Опис №1, Справа 5, на 102 аркушах. Принципи діяльності Народного Руху України за перебудову. Проекти статутів та Програма Установчого З'їзду НРУ. Опитувальні анкети учасників З'їзду. Списки виступаючих на З'їзді, активістів обласних організацій, які рекомендовані до керівних органів НРУ і для участі у роботі Установчого З'їзду. Зразок анкети учасника з'їзду. У справі є карта України, в областях яких проведені Установчі збори Руху і обрані Координаційні ради для проведення республіканського з'їзду Руху. Короткий огляд прес-центру з публікацій про З'їзд. Список документів виступів до З'їзду / Анкета учасника З'їзду. Арк. 39-43.